

A kanadai CARL-projekt

A CARL (Canadian Association of Research Libraries = Kanadai Kutatókönyvtárak Egyesülete) 2003-ban indította el a CARL-tagok intézményi adattárainak (institutional repositories) éves felmérését célzó projektjét. A projektben 27 egyetemi könyvtár, a Kanadai Könyvtár és Levéltár (Library and Archives Canada), a Kanadai Műszaki és Tudományos Információs Intézet (Canada Institute for Scientific and Technical Information), valamint a Parlament Könyvtára (Library of Parliament) vesz részt. A CARL nem csak felméréssel segíti a kanadai adattárakat: konferenciákat, találkozókat szervez, illetve egy munkacsoportot is alakított a metaadatok minőségének javítására.

A felmérés, és a 2005. évi eredmények

A 2005 tavaszán készült felmérés 23 intézmény válaszain alapul. Az eredmények könnyebb értelmezhetősége érdekében a CARL kiválasztotta az éves felmérésben részt vevő intézményi adattárakat. A felmérésben így csak azok az adattárak szerepelnek, amelyekben gyűjtik az intézményhez köthető tudományos publikációkat. A csak szakdolgozatokat gyűjtő adattárak nem szerepelnek a felmérésben.

Az adattárak terjedése

A CARL tagintézményei között az adattárak számának növekedését az 1. táblázat mutatja. Látható, hogy az előző évek tesztelésű projektjei többnyire végleges formájukban megvalósultak, kivéve három intézményt.

1. táblázat

A CARL-tagok adattárainak száma

	2003	2004	2005
Működő adattár	0	4	9
Adattár a mintaprojekten belül	7	8	3
Adattár megvalósítása fél éven belül	4	8	6

Gyűjtőkör és gyarapodás

Az adattárak gyűjtőköre széles, legtöbbjük különböző típusú tartalmat is gyűjt, például képeket, előadások anyagait, disszertációkat, elektronikus tananyagokat. Két intézmény folyóiratokat is őriz, egy pedig csak metaadatokat.

Az adattárak tartalma – egy kivételével – folyamatosan gyarapszik. Jelenleg a Torontói Egyetem több mint 4000 teljes szövegű rekordja a legnagyobb gyűjtemény, ha nem számítjuk a Calgary-i Egyetemet, amelynek 14 000 rekordjából 13 000 csak metaadat. A többi intézmény rekordszáma 30 és 400 közötti.

A dokumentumok feltöltése

A dokumentumokat tartalmazó rekordok feltöltése elvileg a szerzők feladata, de gyakran fordul elő, hogy erről az intézmény könyvtárosai gondoskodnak, és a folyamatos feltöltés helyett a dokumentumokat összegyűjtve archiválják.

Szakterületek szerinti megoszlás

Az intézményekben a szakterületek szerinti csoportok, egységek, tanszékek határozzák meg a területükhöz tartozó archiválási szabályokat. A felmérésből kiderül, hogy örvendetesen széles a kanadai adattárakban őrzött publikációk köre mind a humán, mind a reáltudományok területén.

Szoftver

A kilenc működő adattárból hét a DSpace, egy az EPrints szoftvert használja. A Laval-i Egyetem a DSpace-re alapozva fejlesztette ki az Archimede-et, amellyel egyszerűen lehet többnyelvű felületet kialakítani.

Munkatársak

Az adattárak üzemeltetéséhez átlagosan nincs szükség főállású munkatárs alkalmazására, de a létszám intézményenként eltér: 0,15 főállású munkatárstól a hatfős félállású személyzetig terjed.

Kampány az adattárakért

A legtöbb intézmény reklámozta adattárát: különböző előadásokat szervezett a tanszékeken, hivatalos megbeszéléseket és szimpóziumokat tartott a szabad hozzáférésről. Az egyetemi újságokban cikkeket jelentettek meg, és előzetes számításokat végeztek az adattár működésével kapcsolatban.

A jövőre vonatkozó kérdések

Gyűjtőkör

Az adattár gyűjtőkörét a fenntartó intézmény határozza meg, ugyanakkor egy adattár az intézményénél nagyobb közösség igényeit szolgálja. Gyakori, hogy az adattár egy folyóirat megjelenési felületeként is szolgál, némelyik metaadatokat is gyűjt, illetve nem csak tudományos tartalmakat őriz. Ezért a CARL-projekt résztvevői az adattárak gyűjtőkörének egységesítését sürgetik, aminek a tartalmak metaadatainak közzétételében és cseréjében van jelentősége.

A metaadatok

A metaadatok összegyűjtésénél, és a rájuk épülő valamilyen értéknövelt szolgáltatásnál alapvető fontosságuk van a metaadatok minőségének. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a jelenleg használt metaadatok nem egységesek, és gyakran hiányosak. Az egyik válaszadó szerint az adattárak egyik kihívása a többféle tartalom rugalmas kezelése, amiben a metaadatoknak kiemelt jelentőségük van. Felmerült az is, hogy a minősíthetetlen Dublin Core metaadatséma nem alkalmas a széles körű tartalmakból adódó igények kielégítésére. A CARL 2005-ben felállított egy metaadatokkal foglalkozó munkacsoportot, amelynek eredményei egy éven belül várhatók.

Megőrzés

A digitális megőrzés megvalósítása azért jelent kihívást a kanadai adattáraknak, mert nemcsak a digitális tartalmak azonnali hozzáférhetőségéről, hanem jövőbeli elérhetőségükről is gondoskodniuk

kell. A megőrzés folyamata rendkívül összetett és költséges, magába kell foglalnia a digitális objektum egész életciklusát. Az intézményeknél a megőrzés jelenleg a DSpace platformon egy objektum több formátumú kezelését (pl. PDF és PS) jelenti.

A válaszadók úgy látják, hogy a hatékony és sikeres megőrzés kialakításához a CARL aktív közreműködésére van szükség, amit az már fontolóra vett.

Tanszéki közreműködés

A legnagyobb kihívást talán a tartalmak begyűjtése jelenti az adattárak üzemeltetőinek. Az adattárak számának biztos növekedése sajnos nem jár együtt a tartalmak számának biztos növekedésével. Az intézmények komoly reklámkampányt folytattak, amelybe példaként vonták be a már létező adattárakat. Ennek ellenére az adattárhasználat nem vált a mindennapi rutin részévé, ezért a CARL a következő lehetőségeket elemzi:

- egyetlen szakterület publikációit tartalmazó adattár létrehozása, amely több kanadai intézmény publikációiból áll (a gondolat azon alapul, hogy a kutatók inkább szakterület-orientáltak, és kevésbé intézményorientáltak, ezért a saját szakterületükhöz kapcsolódó adattárban inkább szerepelnének, mint egy intézményi adattárban);
- egy másik lehetőség az adattár használatának kötelezővé tétele (a CARL meggyőzné az intézményeket és a kutatásokat finanszírozó alapítványokat, hogy írják elő a kutatási eredmények és publikációk adattárakban való közzétételét).

A CARL tanulmányozza a sikeres holland DARE projektet is. A holland tudományos élet kiemelkedő személyei elérhetővé teszik publikációikat a DARE infrastruktúráján keresztül, ezzel is példát mutatva a többi kutatónak (bővebben l.

<http://www.creamofscience.org>).

Következtetések

A CARL 2005. évi felmérése a kanadai adattárakról az adattárak előnyei mellett komoly kihívásokra is rávilágít. Az ingyenes szoftverek ellenére egy adattár üzembe helyezése és működtetése jelentős költségekkel jár, nem beszélve a tartalmak összegyűjtésének nehézségeiről. Az adattárak hosszú távú üzemeltetésének sikeressége több olyan tényezőtől függ, amelyek hatékony megoldása csak közös erővel lehetséges. A CARL szeretné elmélyíteni a kanadai adattárak intézményei közötti kapcsolatot, hogy közreműködésükkel ki-

TMT 54. évf. 2007. 6. sz.

alakuljon az adattárak nemzeti, széles körű és együttműködő hálózata.

/SHEARER, Kathleen: The CARL institutional repositories project. = Library Hi Tech, 24. köt. 2. sz. 2006. p. 165–172./

(Somogyi Tamás)